

อุปลักษณเชิงมนนทศนในสำนวนภาษาถิ่นโคราช

CONCEPTUAL METAPHORS IN KORAT DIALECT EXPRESSIONS

นรากร ชนพมัย¹, พิชญาวี ทองกลาง²

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

Narakorn Chinphimai¹, Phitchayawee Thongklang²

Nakhon Ratchasima Rajabhat University

Corresponding Author E-mail phoowee.ngarn@gmail.com¹, phitchayawee@gmail.com²

(Received : May 1, 2025; Edit : May 6, 2025; accepted : May 7, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจำแนกประเภทอุปลักษณของสำนวนภาษาถิ่นโคราชและเพื่อวิเคราะห์อุปลักษณเชิงมนนทศนในสำนวนภาษาถิ่นโคราช ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้หนังสือที่ได้มีการรวบรวมสำนวนภาษาถิ่นโคราชจำนวน 5 เล่มวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดอุปลักษณเชิงมนนทศน

ผลการศึกษาพบ การจำแนกประเภทอุปลักษณของสำนวนภาษาถิ่นโคราช 2 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณสิ่งมีชีวิต และอุปลักษณสิ่งไม่มีชีวิต ส่วนการวิเคราะห์อุปลักษณเชิงมนนทศนในสำนวนภาษาถิ่นโคราช พบสำนวนที่เปรียบคนเป็นสิ่งต่าง ๆ จำนวน 8 มนทศน มากที่สุดและรองลงมา ได้แก่ [คนคือมนุษย์] 93 สำนวน [คนคือสัตว์] 45 สำนวน [คนคือสิ่งของ] 24 สำนวน [คนคือพืช] 18 สำนวน [คนคืออาหาร] 14 สำนวน [คนคือสถานที่] 12 สำนวน [คนคือธรรมชาติ] 11 สำนวน และ [คนคือสิ่งเหนือธรรมชาติ] 8 สำนวน จากผลการศึกษาทำให้เกิดการอนุรักษ์สำนวนภาษาถิ่นโคราช และเป็นการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนในจังหวัดนครราชสีมาไม่ลืมรากเหง้าของภาษาถิ่นโคราช

คำสำคัญ : อุปลักษณ, อุปลักษณเชิงมนนทศน, สำนวนภาษาถิ่นโคราช

Abstract

This research aims to categorize the types of metaphors found in Korat dialectal expressions and to analyze the conceptual metaphors embedded in these expressions. The data were collected from five books that compiled Korat dialectal expressions and were analyzed based on the framework of conceptual metaphor theory.

The findings reveal that the metaphors in Korat dialectal expressions can be categorized into two main types: metaphors involving animate entities and metaphors involving inanimate entities. Regarding the analysis of conceptual metaphors, it was found that various expressions metaphorically compare humans to different entities, which can be grouped into eight conceptual categories.

The most common concept was: [Human is a human] – 93 expressions; followed by: [Human is an animal] – 45 expressions; [Human is an object] – 24 expressions; [Human is a plant] – 18 expressions; [Human is food] – 14 expressions; [Human is a place] – 12 expressions; [Human is nature] – 11 expressions; and [Human is a supernatural being] – 8 expressions. The findings contribute to the preservation of Korat dialect idioms and help instill a sense of cultural identity and linguistic heritage among the youth of Nakhon Ratchasima Province.

Keywords : Metaphor, Conceptual metaphor, Korat dialectal expressions

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารที่สำคัญของมนุษย์ในการติดต่อระหว่างคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งความหมายของสารทุกชนิดผ่านมาทางภาษา เพื่อเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้หรือแสดงความรู้สึกลึกซึ้งซึ่งจะต้องใช้ภาษาแบบเดียวกัน แต่ยังมีภาษาที่ใช้พูดแตกต่างกันไปตามพื้นที่ต่าง ๆ เป็นสัญลักษณ์ประจำถิ่น เรียกว่าภาษาไทยถิ่น ดังที่ (สมทรง บุรุษพัฒน์, สุจริตลักษณ์ ตีผลง และโสภณา ศรีจำปา, 2540 : 75) กล่าวว่า “ภาษาถิ่นของไทยที่ใช้พูด

ในอาณาจักรประเทศไทย แบ่งตามภูมิภาคจะได้ภาษาถิ่น 4 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้ ภาษาถิ่นมีลักษณะที่แตกต่างกัน เพราะในแต่ละภาคอาจจะแบ่งย่อยออกไปเป็นภาษาถิ่นระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน” ภาษาแต่ละภาษามีจำนวนคำศัพท์เป็นจำนวนมาก โดยแต่ละคำจะมีความหมายเฉพาะ ซึ่งผู้ใช้ภาษาถิ่นจะต้องเลือกใช้ในการสื่อสารให้เหมาะสมกับผู้รับสารเพื่อให้การสื่อสารบรรลุวัตถุประสงค์ เช่นเดียวกับภาษาถิ่นโคราชจัดเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง มรดกทางวัฒนธรรมนี้เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มคนสร้างขึ้น เพื่อพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องต่อสภาพแวดล้อมของคน เป็นปฏิสัมพันธ์ที่กลุ่มชนมีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ อันทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภาคภูมิใจในตัวตน ก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความคิดสร้างสรรค์ในการใช้ภาษาของชาวโคราช

นอกจากนี้การใช้ภาษาถิ่นที่ถูกต้องจนสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว อรรถรสในการสื่อสารก็เป็นเหตุผลที่ทำให้มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นถ้อยคำเปรียบเปรยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความไพเราะมีความหมายลึกซึ้ง มีลักษณะเป็นคติ ข้อคิด หรือที่เรียกว่า “สำนวน” (นฤมล ปิยวิทย์, 2552 : 13) ยังได้กล่าวไว้ว่า “ภาษาโคราชเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นสาขาหนึ่งของชาวโคราช มีลักษณะผสมผสานระหว่างภาษาไทยกลาง ภาษาอีสาน ภาษาเขมร แต่อย่างไรก็ตาม ภาษาโคราช ก็มีลักษณะเฉพาะตัวเกี่ยวกับศัพท์ สำเนียง และสำนวน” สำหรับถ้อยคำสำนวนของภาษาถิ่นโคราชนั้น

มีลักษณะการนำวิถีชีวิต และความเชื่อของชาวโคราชมาเปรียบเปรยด้วยเหตุเพราะชาวโคราชเป็นผู้ที่ชอบพูดคำคล้องจอง สำนวน ทำให้เกิดเป็นสำนวนภาษาถิ่นโคราชขึ้น เช่น หนักหน้าปานหานุ่น มีความหมายว่า หน้าเอาการ, ไม่บรรเทา, ไม่ทุเลาลงเลย ซึ่งเปรียบกับวิถีชีวิตของเกษตรกรในอดีตที่แบกถุงบรรจุขนาน้ำ เมื่อยิ่งเดินไปเรื่อย ๆ น้ำหนักก็ยิ่งเพิ่มเพราะนุ่นจะดูดซับน้ำเข้าไปจึงทำให้ถุงบรรจุขนานุ่นนั้นน้ำหนักเพิ่มขึ้น

จากตัวอย่างสำนวนที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าเป็นการใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งเรียกว่า “อุปลักษณ์” สามารถสะท้อนมโนทัศน์ของคนในสังคมได้ ดังที่ (Lakoff & Johnson, 1980 : 4) ได้กล่าวถึงอุปลักษณ์ว่า ภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันในเชิงเปรียบเทียบ สามารถสะท้อนระบบมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาได้ เช่น LOVE IS A MONEY (ความรักคือเงิน) จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า สำนวนมีลักษณะเชิงเปรียบเทียบให้เห็นภาพ นอกจากนี้ (สง่า กาญจนาคพันธ์, 2538 : 1) ได้กล่าวถึงสำนวนไว้ว่า คำพูดของมนุษย์ไม่ว่าชาติใด ภาษาใด แยกออกเป็นสองอย่างคือ 1. พูดตรงไปตรงมาตามภาษาธรรมดาสามารถเข้าใจได้ทันที 2. พูดเป็นชั้นเชิง ไม่ตรงไปตรงมา ซึ่งคำพูดนั้นมีใช้กันแพร่หลาย คนฟังเข้าใจความหมายได้ทันที แต่ถ้าไม่แพร่หลาย คนฟังอาจไม่เข้าใจได้ในทันที ต้องตีความก่อนจึงจะเข้าใจ หรือบางครั้งอาจเกิดการตีความผิดหรือไม่เข้าใจซึ่งคำพูดที่เป็นชั้นเชิงนี้เรียกว่า “สำนวน” นอกจากนี้

(นฤมล ปิยวิทย์, 2546 : 18) ยังได้ให้ความหมายของสำนวนภาษาโคราชว่า “สำนวน” เป็นคำพูดที่กลั่นกรองขึ้นมาเพื่อความสละสลวยของภาษา มีความคมคายและซับซ้อนกว่าคำพูดธรรมดา สำนวนภาษาโคราชมีลักษณะเฉพาะตัว คือส่วนใหญ่มีเสียงสัมผัส คล้องจองกัน อันแสดงถึงความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน สำนวนภาษาโคราชมีความผูกพันกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวโคราช สะท้อนค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ประเพณี ความเชื่อ และทัศนคติของชาวโคราชอย่างชัดเจน

สำนวนภาษาถิ่นโคราชของชาวโคราชทั้งที่ใช้ภาษาโคราชและภาษาอีสานนั้นมีจำนวนไม่น้อย ภาษาถิ่นในแต่ละท้องถิ่นมีสำนวนพูดประจำถิ่นอยู่หลายรูปแบบ เช่น ภาษิต สำนวน หรือผญา สำนวนเหล่านั้นมักเป็นคำพูดที่เต็มไปด้วยอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบ เพื่อให้แง่คิดแก่บุคคลในสังคมท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างสำนวนภาษาถิ่นโคราชที่เป็นอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ ดังนี้

วงความหมายต้นทาง		วงความหมายปลายทาง
[มนุษย์]		[คน]
ขยัน ตัก ดำ หาบ คอน	→	ทำงานอย่างหนัก
บ่า หลัง	→	การทำงานของอวัยวะ ในร่างกาย
ด้าน หลังหัก	→	ความเหนื่อยล้าจากการทำงาน

จากตัวอย่างข้างต้น อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ [คนคือมนุษย์] เป็นอุปลักษณ์ที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับมนุษย์ในด้านต่าง ๆ มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “มนุษย์” เป็นแบบเปรียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น อวัยวะ ลักษณะทางกายภาพ อาชีพ ตัวละคร เชื้อชาติ ศาสนา เป็นต้น โดยพบในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ ขยัน ตัก ดำ หาบ คอน บ่า หลัง ด้าน หลังหัก จากตัวอย่างข้างต้นปรากฏการนำถ้อยคำอุปลักษณ์คนมาเปรียบเทียบกับมนุษย์ โดยมีโนทัศน์นี้สื่อความหมายให้เห็นว่าลักษณะทางร่างกายของมนุษย์ อวัยวะ ลักษณะทางกายภาพ อาชีพ เป็นอุปลักษณ์มนุษย์

อุปลักษณ์ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของภาษาเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องของความนึกคิด ความเป็นเหตุเป็นผล และความเข้าใจ นอกจากนี้ระบบโนทัศน์ของมนุษย์ที่กำหนดให้คิดและกระทำสิ่งต่าง ๆ นั้นล้วนแล้วมีพื้นฐานเป็นอุปลักษณ์ นอกจากหลักฐานทางภาษาที่สะท้อนมโนทัศน์ว่าเป็นแบบอุปลักษณ์แล้ว สำนวนในภาษาก็เป็นอุปลักษณ์เช่นกัน ดังตัวอย่างตารางที่ 1 และตารางที่ 2

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบลักษณะสำนวนภาษาถิ่นโคราชกับลักษณะของอุปลักษณ์มนุษย์

สำนวน ภาษาถิ่นโคราช	อุปลักษณ์	
	ความหมายต้นทาง	ความหมายปลายทาง
กีดฟันขยุ้มตุต	[มนุษย์] อวัยวะในร่างกาย ฟัน, ตุต กริยาของฟัน (กีด), ตุต (ขยุ้ม)	[การกระทำและพฤติกรรม] การใช้อวัยวะในการต่อสู้กับชีวิต การบังคับร่างกายทำงาน ด้วยความมานะบากบั่น

จากตัวอย่างข้างต้น อุปลักษณ์มนุษย์ เป็นอุปลักษณ์ที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับอวัยวะในร่างกายมนุษย์ กริยาของอวัยวะในร่างกายมนุษย์ มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบโดยใช้ “มนุษย์” เป็นแบบเปรียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “การกระทำและพฤติกรรม” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) เช่นสำนวน กีดฟันขยุ้มตุต พบถ้อยคำมีความหมายเกี่ยวข้องกับอวัยวะในร่างกายมนุษย์ ได้แก่ ฟัน ตุต ประกอบกับกริยาของฟัน คือ กีด และกริยาของตุต คือ ขยุ้ม โดยมีโนทัศน์นี้สื่อให้เห็นว่าเป็นอุปลักษณ์มนุษย์

ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบลักษณะสำนวนภาษาถิ่นโคราชกับลักษณะของอุปลักษณพีช

สำนวน ภาษาถิ่นโคราช	อุปลักษณ	
	ความหมายต้นทาง	ความหมายปลายทาง
ส้มโอโตแต่เปลือก	[มนุษย์] กายภาพของพีช คือ ส้มโอ มีผลโต สวยงาม	[ลักษณะทางกายภาพ] ลักษณะคนที่ดูดีแต่ภายนอก

จากตัวอย่างข้างต้น **อุปลักษณคนคือพีช** เป็นอุปลักษณที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับกายภาพของพีชมาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบโดยใช้ “มนุษย์” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “ลักษณะทางกายภาพ” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) เช่นสำนวน ส้มโอโตแต่เปลือก พบถ้อยคำมีความหมายเกี่ยวข้องกับกายภาพของพีช ได้แก่ ส้มโอ โต โดยมีโน้ตสนี้สื่อให้เห็นว่าเป็นอุปลักษณพีช

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสำนวนภาษาถิ่นโคราชในจังหวัดนครราชสีมา จากหนังสือที่นักวิชาการหลายท่านได้รวบรวมสำนวนภาษาถิ่นโคราชไว้ เพื่อจำแนกประเภทของสำนวนภาษาถิ่นโคราช และเพื่อวิเคราะห์อุปลักษณเชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช โดยใช้แนวคิดอุปลักษณเชิงมนทัศน์ของ (Lakoff and Johnson, 1980) ผลจากการวิจัยจะทำให้สามารถจำแนกประเภทอุปลักษณของสำนวนภาษาถิ่นโคราช และการใช้อุปลักษณเชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์สำนวนภาษาถิ่นโคราชอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวจังหวัดนครราชสีมา ให้ดำรงไว้สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อจำแนกประเภทอุปลักษณของสำนวนภาษาถิ่นโคราช
2. เพื่อวิเคราะห์อุปลักษณเชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาอุปลักษณเชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช ใช้แนวคิดของทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชาน (Cognitive Semantics) โดยใช้ระบบความคิดตามที (Lakoff & Johnson, 1987) เชื่อว่าระบบความคิดที่เราใช้อยู่ในชีวิตประจำวันมีลักษณะเป็นแบบอุปลักษณ กล่าวคือ มนุษย์จะเข้าใจมนทัศน์ต่าง ๆ ได้จากอีกมนทัศน์หนึ่ง และ

อุปลักษณมนทัศน์ต่าง ๆ เหล่านี้มีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ที่เรารับรู้และสั่งสมมาและมาจากวัฒนธรรม ซึ่งอาจแตกต่างกับวัฒนธรรมอื่น นอกจากนี้อุปลักษณมนทัศน์ยังมีลักษณะที่เกาะเกี่ยวกันอย่างเป็นระบบระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ในมนทัศน์หนึ่งและองค์ประกอบต่าง ๆ ในอีกมนทัศน์หนึ่งร่วมกันสร้างให้เกิดเป็นอุปลักษณขึ้นแนวคิดอุปลักษณของ (Lakoff and Johnson, 1980 : 5) จะช่วยให้การคิดเป็นสิ่งที่ง่ายขึ้นโดยการเข้าใจมนทัศน์นามธรรมและมนทัศน์รูปธรรมที่มีความคิดเชื่อมต่อกันอย่างเป็นระบบ จำแนกออกเป็นอุปลักษณระดับถ้อยคำเรียกว่า ถ้อยคำอุปลักษณ (Metaphorical expressions) และอุปลักษณระดับความคิดเรียกว่า อุปลักษณเชิงมนทัศน์ (Conceptual metaphor) อุปลักษณเชิงมนทัศน์จึงเป็นกระบวนการถ่ายโยงความหมายที่คล้ายกัน ระหว่างวงความหมายหรือวงมนทัศน์ที่เป็นรูปธรรมเรียกว่า “แบบเปรียบเทียบ” หรือ “วงความหมายต้นทาง” (Source domain) กับวงมนทัศน์นามธรรมที่เรียกว่า “สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ” หรือ “วงความหมายปลายทาง” (Target domain) ข้อความที่มีถ้อยคำอุปลักษณข้างต้นแสดงมนอุปลักษณ LOVE IS A JOURNEY ทั้ง LOVE และ JOURNEY ต่างก็มีองค์ประกอบย่อยซึ่งสามารถจับคู่กันได้อย่างเป็นระบบ ดังนี้

Source: JOURNEY

Target: LOVE

The travelers

the lovers

The vehicle

the love relation itself

The journey

events in the
relationship

The distance covered

the progress made

(Lakoff and Johnson, 1980 as cited in Kövecses, 2002, pp. 5-7)

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

แหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยใช้หนังสือที่ได้มีการรวบรวมสำนวนภาษาถิ่นโคราชที่มีความน่าเชื่อถือ และนิยมนำไปใช้อ้างอิงในงานวิจัย จำนวน 5 เล่ม ดังนี้

1. หนังสือภาษาถิ่นโคราช การวิเคราะห์เรื่องเสียงและความหมาย แต่งโดยถาวร สุกงกช เมื่อ พ.ศ. 2527 พิมพ์ที่สมบุญ ออฟเซตการพิมพ์ จังหวัดนครราชสีมา
2. หนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้านนครราชสีมา แต่งโดยศูนย์ข้อมูลท้องถิ่นคณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครู นครราชสีมา เมื่อ พ.ศ. 2530 พิมพ์ที่โคราขออฟเซตการพิมพ์ จังหวัดนครราชสีมา
3. หนังสือวรรณกรรมท้องถิ่น แต่งโดยคุณช่วย ปิยวิทย์ เมื่อ พ.ศ. 2536 พิมพ์ครั้งที่ 2 พิมพ์ที่ฝ่ายวิชาการและแผนงาน โรงเรียนสุรนารีวิทยา จังหวัดนครราชสีมา
4. หนังสือคำศัพท์ภาษาโคราช แต่งโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณฤมล ปิยวิทย์ เมื่อ พ.ศ. 2546 พิมพ์ที่ บริษัท ประชาคม ท้องถิ่น จำกัด จังหวัดนครราชสีมา
5. หนังสือพจนานุกรมภาษาโคราช แต่งโดยมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) พิมพ์ครั้งที่ 7 พ.ศ. 2560 พิมพ์ที่ มิตรภาพการพิมพ์ 1995 จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งหนังสือที่กล่าวมาข้างต้นนี้มีการรวบรวมคำศัพท์ในหมวดสำนวน ภาษาถิ่นโคราชไว้ และมีรูปแบบไวยากรณ์มีความถูกต้องตามสำเนียงการออกเสียงของชาวโคราช

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษานี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ ตารางบันทึกสำนวน ตารางแยกประเภทของสำนวน แบบสอบถามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบการแยกประเภทของสำนวน โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ เริ่มจากการสร้างตารางบันทึกสำนวน ตารางแยกประเภทของสำนวน สร้างแบบสอบถาม และตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

1. การสร้างตารางบันทึกสำนวนภาษาถิ่นโคราช
 - 1.1 ผู้วิจัยสร้างตารางบันทึกสำนวนเพื่อเก็บรวบรวมสำนวนภาษาถิ่นโคราช จากหนังสือที่เป็นแหล่งข้อมูล จำนวน 5 เล่ม โดยผู้วิจัยคัดเลือกคำศัพท์ที่มีสัญลักษณ์ (สำ) ซึ่งเป็นคำย่อที่ใช้ในพจนานุกรมเพื่อบ่งบอกว่าเป็นสำนวน
 - 1.2 ผู้วิจัยนำสำนวนที่บันทึกลงในตารางบันทึกสำนวนไปตรวจสอบกับพจนานุกรมสำนวนไทย ของขุนวิจิตร มาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ฉบับปี พ.ศ. 2543 (พิมพ์ครั้งที่ 5) การตรวจสอบหากสำนวนใดที่ไม่ปรากฏอยู่ในพจนานุกรมเล่มนี้

ถือว่าผ่านเกณฑ์ หากสำนวนใดมีรูปภาพและความหมายใกล้เคียงกันกับสำนวนไทยในพจนานุกรมเล่มนี้ก็จะคัดสำนวนนั้นออก ถือว่าไม่ผ่านเกณฑ์

2. การสร้างตารางแยกประเภทของสำนวน

2.1 ผู้วิจัยสร้างตารางแยกประเภทของสำนวน ตามการวิเคราะห์อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช โดยจัดหมวดหมู่อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช โดยการจำแนกประเภทของสำนวน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณะสิ่งมีชีวิต และอุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิต

2.1.1 อุปลักษณะสิ่งมีชีวิต ได้แก่ อุปลักษณะคนคือมนุษย์ อุปลักษณะคนคือสัตว์และอุปลักษณะคนคือพืช

2.1.2 อุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิต ได้แก่ อุปลักษณะคนคือสิ่งของ อุปลักษณะคนคืออาหาร อุปลักษณะคนคือธรรมชาติ อุปลักษณะคนคือสิ่งเหนือธรรมชาติ และอุปลักษณะคนคือสถานที่

3. การสร้างแบบสอบถามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบการแยกประเภทของสำนวน ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของการแยกประเภทของสำนวน ในรูปแบบของการเช็คความถูกต้อง (Checklist) ผู้วิจัยกำหนดผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความถูกต้อง จำนวน 3 ท่าน โดยกำหนดคุณสมบัติคือ จะต้องเป็นผู้ที่ใช้ภาษาถิ่นโคราชในการสื่อสารได้เป็นอย่างดี มีความเชี่ยวชาญหรือมีผลงานที่เกี่ยวข้องกับภาษาถิ่นโคราช และมีความรู้ความเข้าใจในหลักการสร้างเครื่องมือในการวัดและประเมินผล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับสำนวนภาษาถิ่นโคราช และศึกษาแนวคิดภาษาอุปลักษณะ อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ ของ (Lakoff and Johnson, 1980) ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

อุปลักษณะ จากนั้นได้ดำเนินการ ดังนี้

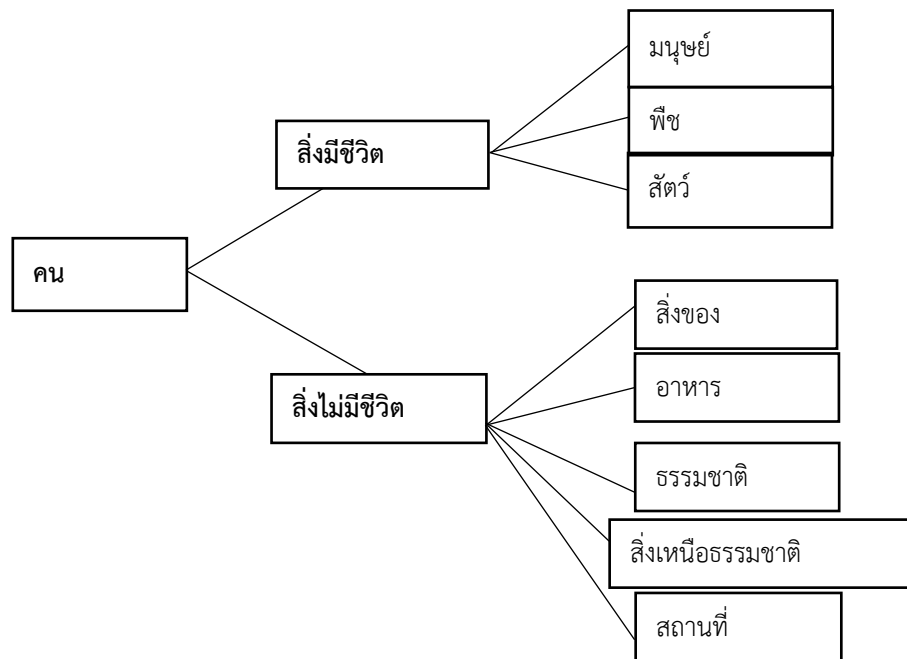
1. ผู้วิจัยได้อ่านคำศัพท์ภาษาถิ่นโคราช จากหนังสือที่เป็นแหล่งข้อมูลทั้ง 5 เล่ม
2. ผู้วิจัยได้อ่านคำศัพท์ภาษาถิ่นโคราช จากหนังสือที่เป็นแหล่งข้อมูลทั้ง 5 เล่ม ครั้งที่ 2 เพื่อบันทึกเฉพาะสำนวนภาษาถิ่นโคราชที่ปรากฏในหนังสือ โดยอ่านพินิจและบันทึกลงตารางบันทึกสำนวนภาษาถิ่นโคราชไปทีละคำ
3. ผู้วิจัยนำข้อมูลจาก ข้อ 2 ไปตรวจสอบกับสำนวนไทยในหนังสือพจนานุกรมสำนวนไทย ของขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ฉบับปี พ.ศ. 2543 (พิมพ์ครั้งที่ 5) หากมีรูปภาพและความหมายใกล้เคียงกันก็จะคัดสำนวนนั้นออก เพื่อให้เหลือสำนวนที่เป็นภาษาถิ่นโคราช และนำมาวิเคราะห์อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ที่พบในสำนวนภาษาถิ่นโคราช ในลำดับต่อไป
4. ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการแบ่งสำนวนลงตารางบันทึกสำนวนเป็นหมวดหมู่ ก-ฮ
5. ผู้วิจัยได้จัดหมวดหมู่อุปลักษณะในสำนวนภาษาถิ่นโคราช โดยการจำแนกประเภทของสำนวน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณะสิ่งมีชีวิต และอุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิต

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 โดยการจำแนกประเภทของสำนวนภาษาถิ่นโคราช โดยนำแนวคิดจากหนังสือวรรณกรรมท้องถิ่นของ (บุญช่วย ปิยวิทย์, 2536 : 59-76) ที่กล่าวถึงการจำแนกที่มาของสำนวนว่า นิยมยกเอาสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวของคนในสังคมมาใช้ในการจำแนก เช่น ธรรมชาติ อาชีพการงาน ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา วรรณกรรม การละเล่น ดนตรี เครื่องใช้ อาหาร การกระทำ หรือการนำกลุ่มคำมารวมเป็นสำนวน ผู้วิจัยได้นำแนวคิดนี้มาจำแนกประเภทอุปลักษณะของสำนวนภาษาถิ่นโคราช ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ซึ่งผู้วิจัยพบว่าถ้อยคำที่พบในสำนวนภาษาถิ่นโคราชนั้นมีถ้อยคำที่เป็นสิ่งมีชีวิต และเป็นสิ่งไม่มีชีวิต สามารถจำแนกประเภทอุปลักษณะของสำนวนภาษาถิ่นโคราชได้ ดังนี้

1.1 อุปลักษณะสิ่งมีชีวิต หมายถึง อุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาพที่มีความหมายเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ พืช สัตว์ มาไว้ในเชิงเปรียบเทียบ

1.2 อุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิต หมายถึง อุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งไม่มีชีวิตต่าง ๆ เช่น สิ่งของ อาหาร ธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ และสถานที่ มาไว้ในเชิงเปรียบเทียบ

ภาพประกอบที่ 2 แสดงความสัมพันธ์การจำแนกประเภทอุปลักษณ์ของสำนวนภาษาถิ่นโคราช

2. ผู้วิจัยวิเคราะห์อุปลักษณ์ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 โดยการวิเคราะห์ถ้อยคำอุปลักษณ์ และอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ดังนี้

2.1 อุปลักษณ์ระดับถ้อยคำเรียกว่า ถ้อยคำอุปลักษณ์ (Metaphorical Expressions) เป็นถ้อยคำที่แสดงการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งให้เป็นอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งผู้ใช้ภาษาใช้สื่อสารในชีวิตประจำวัน

2.2 อุปลักษณ์ระดับความคิดเรียกว่า อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (Conceptual Metaphor) เป็นการเปรียบเทียบที่เกิดจากกระบวนการทำความเข้าใจมโนทัศน์ โดยแสดงความสัมพันธ์การวิเคราะห์อุปลักษณ์

ผู้วิจัยใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับระบบความคิดของมนุษย์ ซึ่ง Lakoff & Johnson ได้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีนี้ไว้ว่า ภาษาสามารถสะท้อนการมองโลกและการรับรู้รวมถึงประสบการณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ทั้งประสบการณ์ทางร่างกาย ประสบสัมผัส อารมณ์ ความรู้สึก และประสบการณ์ทางสังคม มาใช้ในการวิเคราะห์ถ้อยคำอุปลักษณ์ดังกล่าว โดยวิเคราะห์การถ่ายทอดความหมายจากแวดวงความหมายต้นทาง ไปยังแวดวงความหมายปลายทาง ตามแนวคิด

อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ โดยนำประเภทของอุปลักษณ์ที่ได้จากการจัดหมวดหมู่มาวิเคราะห์แบบเปรียบเทียบ-สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ วิเคราะห์ภาษาอุปลักษณ์ที่พบในสำนวนภาษาถิ่นโคราช โดยวิเคราะห์อุปลักษณ์เกี่ยวข้องกับภาษาและความคิดในเชิงเปรียบเทียบ อุปลักษณ์คือการเปรียบเทียบความเหมือนระหว่างสิ่งสองสิ่งโดยที่ทั้งสองสิ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มทางความหมายที่ต่างกัน เรียกสิ่งที่เป็นต้นแบบของการเปรียบเทียบว่า “แบบเปรียบเทียบ” หรือ “แวดวงความหมายต้นทาง” และเรียกสิ่งที่ถูกนำมาเปรียบเทียบว่า “สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ” หรือ “แวดวงความหมายปลายทาง”

ผลการวิจัย

จากการศึกษาอุปลักษณะเชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราชจำนวน 364 สำนวน ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การจำแนกประเภทอุปลักษณะของสำนวนภาษาถิ่นโคราช พบสำนวนที่สามารถจำแนกประเภทอุปลักษณะได้ทั้งหมด 180 สำนวน ผู้วิจัยจำแนกประเภทอุปลักษณะของสำนวนภาษาถิ่นโคราชโดยนำแนวคิดของ (บุญช่วย ปิยวิทย์, 2536 : 59-76) ที่กล่าวถึงการจำแนกที่มาของสำนวนว่า นิยมนำสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวของคนในสังคมมาใช้ในการจำแนก เช่น ธรรมชาติ อาชีพการงาน ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา วรรณกรรม การละเล่น ดนตรี เครื่องใช้ อาหาร การกระทำ หรือการนำกลุ่มคำมารวมเป็นสำนวน จากการจำแนกประเภทอุปลักษณะ ผู้วิจัยพบอุปลักษณะที่เป็นสิ่งมีชีวิต และอุปลักษณะที่เป็นสิ่งไม่มีชีวิต ดังนี้

1. อุปลักษณะสิ่งมีชีวิต

อุปลักษณะสิ่งมีชีวิต หมายถึง การนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ พืช สัตว์ มาไว้ในเชิงเปรียบเทียบ ผู้วิจัยพบอุปลักษณะสิ่งมีชีวิตที่ใช้ในการเปรียบเทียบกับคนแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณะคนคือมนุษย์ อุปลักษณะคนคือสัตว์ และอุปลักษณะคนคือพืช

2. อุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิต อุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิต หมายถึง การนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งไม่มีชีวิตต่าง ๆ เช่น สิ่งของ อาหาร ธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ และสถานที่ มาไว้ในเชิงเปรียบเทียบ ผู้วิจัยพบ

อุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิตที่ใช้ในการเปรียบเทียบกับคน แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณะคนคือสิ่งของ อุปลักษณะคนคืออาหาร อุปลักษณะคนคือธรรมชาติ อุปลักษณะคนคือสิ่งเหนือธรรมชาติ และอุปลักษณะคนคือสถานที่

ผลการวิจัยตามจุดประสงค์ข้อที่ 2 การวิเคราะห์อุปลักษณะเชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช อุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต มาเปรียบเทียบ ผู้วิจัยพบอุปลักษณะเชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช ที่มีการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวกับมนุษย์ พืช สัตว์ สิ่งของ อาหาร ธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ และสถานที่ มาใช้เปรียบเทียบกับคน จำนวน 8 มโนทัศน์ ดังนี้

วงความหมายต้นทาง [มนุษย์]		วงความหมายปลายทาง [คน]
บ่าด้าน หลังหัก มือ กักลั่น ต่า ตื่น ท้อง นม ปาก ตูด ลิ่น หู ตะหมูก ลูกกะโปก เกิด ต่าย เป้น	→	อวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายของคน
มวย นักปราชญ์ โจ้ร ขโมย ทหาร	→	การเกิด การแก่ การตายของคน
บ่าว พระยา	→	การประกอบอาชีพของคน
	→	ยศถาบรรดาศักดิ์และฐานะของคน

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณะเชิงมนทัศน์ [คนคือมนุษย์]** เป็นอุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับมนุษย์ในด้านต่าง ๆ มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “มนุษย์” เป็นแบบเปรียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น อวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายของคน การเกิด การแก่ การตายของคน การประกอบอาชีพของคน ยศถาบรรดาศักดิ์และฐานะของคน พบในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ เกิดได้ใหญ่มา เกิดใหม่ใหญ่หลัง ขยัน บ่าด้านชี้ครานหลังหัก จ้นมือเป็นระวง เจ็บกักลั่น แจ้งตำมาข้าว ต่าบอดสอด้รู้ ต่ามิดตำมัว ต่ายเป้นเหม็นหอม ต่ายฝ้งย้งเลียง ตื่นเท่าฝ่าหอยรอยเท่าฝ่าบาตร ตื่นลั่นมือยาว ท่องซิดท้องแข็ง นมตุ้ม บ่าววังหาพระยาวังรับ ปากกั๊ดชะยุ่มตูด ปากกั๊ดตื้นถิบ มวยโคราชนักปราชญ์อุบล ลิ่นยาว ลิ่นสาก ลิ่นห้อย ลูกกระโปก เหงือย้อย ตะหมูก หูเข้าหูออกไม่ได้ เหยียบรอยโจ้รรอยขโมย ใหญ่ไม่ถูกทหาร ไ้อหนึ่งพาเป็นไ้อหนึ่งพาตาย

วงความหมายต้นทาง

[สัตว์]

แมว ลิง

ไก่ตะเหล่ว ควย จั้ว จั้วเกียน

ปลาหม้อ

ช่างเถ่า

ก๊ับ เขียด

วงความหมายปลายทาง

[คน]

เด็ก ความซุกซนของเด็ก

คนไม่มีฝีมือ โง่ ไม่ฉลาด

ความแข็งแรง

คนสูงอายุ อายุมาก

ความอ่อนน้อม ถ่อมตน

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ [คนคือสัตว์]** เป็นอุปลักษณ์ที่เกิดจากการนำรูปภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสัตว์ในด้านต่าง ๆ มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “สัตว์” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น เด็ก ความซุกซนของเด็ก คนไม่มีฝีมือ โง่ ไม่ฉลาด ความแข็งแรง คนสูงอายุ อายุมาก ความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น พบในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ กำขี้ไม่ทันควย ก็นิ่งไม่ดูหน้า ก็นิ่งก๊าะแมวเล็ม ไก่ตะเหล่วมีงอยามาสะเอื้อะ ควยคนไหนก็เข้าคอกคนนั้น ควยผูกก๊ะฟาง ควยหน้าโพกต่างตื่นต่างหางดอก จั้วเมือง จั้วใครเข้าคอกคนนั้น จีบควยให้ทันขี้ จีบจั้วให้ทันขี้ ฟาผ่าหัวปลาหม้อลมฮักคอกหน่อไม่ระช่องยังก๊ะหน้าจั้วเกียน เลียงช่างเถ่าเอางา ให้อยู่เรือนอย่างก้อนเสาให้เฝ้าเรือนอย่างแมวหลาย ให้อ่อนอย่างก๊ับ ให้น่อบอย่างเขียด

วงความหมายต้นทาง

[พืช]

หมาก เอ็ด

ผัก หย่า กล้า มะนาว

มะขาม ส้มโอ มัน

กักไม้ หนาม นุ่น หน่อไม้

วงความหมายปลายทาง

[คน]

อาหาร

ผัก

ผลไม้

ต้นไม้

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ [คนคือพืช]** เป็นอุปลักษณ์ที่เกิดจากการนำรูปภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับพืชในด้านต่าง ๆ มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “พืช” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น อาหาร พืช ผัก ผลไม้ ต้นไม้ หรือส่วนประกอบของต้นไม้ พบในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ ก็นหมากจืด เก็บผักหักพิน เกียนหักก๊ะไหนหญ่าแหลกก๊ะนั้น ขึ้นกักไม่ช่วยแรงกะเถา เข้าทรมามะขามดึก เคี้ยวหมากจืด ขี้หญ่าให้นาย ชื่อหญ่าให้มา นามท่าหญ่าวัง บอกหญ่ามาให้ นาย ฟาผ่าหัวปลาหม้อลมฮักคอกหน่อไม่ เม็ดกล้าก็แล้วนา สุนัขพอปานเต๊ะเอ็ด ส้มโอโตแต่เปลือก หนักหน้าบ้านหาบ่น หนามแหลมคมไม่มีเหลี่ยม มะนาวเกลี้ยงกลมไม่มีกิ่ง หาบเจ่นบ่าเป็นหนาม อิมันพอกแกง จากตัวอย่างสำนวนข้างต้นปรากฏการนำถ้อยคำอุปลักษณ์คนมาเปรียบเทียบกับพืชโดยมนทัศน์นี้สื่อความหมายให้เห็นว่า อาหาร พืช ผัก ผลไม้ ต้นไม้ หรือส่วนประกอบของต้นไม้ เป็นอุปลักษณ์พืช

วงความหมายต้นทาง

[สิ่งของ]

กระท่อม ผ้าชี ผ้าเยี่ยว ผ้า

สไบ พูก เบ้าะ หมอน อุ๋

ทะนาน ไห หม้อเช่า

หม้อแกง หม้อดิน หม้อ กระดัง

วงความหมายปลายทาง

[คน]

ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม

เครื่องครัว อุปกรณ์ทำมาหากิน

วงความหมายต้นทาง

[สิ่งของ]

เลอ ผาหอย แห
เกียน เรือ หัวเกียน แพ
ของข้าว ของหมื่น
ช่อง
ผาบาตร บาตร

วงความหมายปลายทาง

[คน]

พาหนะเดินทาง
สิ่งไม่ดี สิ่งไม่เป็นมงคล
เครื่องดนตรี
เครื่องใช้สำหรับภิกษุ

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณะเชิงมนทัศน์ [คนคือสิ่งของ]** เป็นอุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาพาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งของในด้านต่าง ๆ มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “สิ่งของ” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เครื่องครัว อุปกรณ์ทำมาหากิน พาหนะในการเดินทาง สิ่งไม่ดี สิ่งไม่เป็นมงคล เครื่องดนตรี และเครื่องใช้สำหรับภิกษุ พบถ้อยคำอุปลักษณะจำนวน 28 ถ้อยคำ ในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ กะท่อมท่อมสะหน้า ก็นยังกะยัดทะนาน เกียนหักกะไหนหญ้าเหล็กกะนั้น ของข้าวอย่าให้เหินของหมื่นอย่าให้พบ ขาดพ้อถ่อหักขาดแม่แพแตก ช่องตัวเอง ซักผ้าซั้ตีผ้าเยี่ยว ตื่นเท่าผาหอยรอยเท่าผาบาตร นั่งถ่อพ้อปั่นหมาขึ้นเรือ เป็นหม่อเข้าหม่อแกง ผมไม้ดีดวัดไม้เข้าเหล้าไม่ขาดบาตรไม้ใส่ ผาผ่อน ท่อนสไป ฟูกเมาเป็นะหมอน มีน้ามไม่รู้จักกินมีหม่อดินไม่รู้จักใช้ เม็ดละหม่อกอละเกียน หนึ่งหัวเกียน หน้าบานเท่ากระดัง หม่อไหแตกแล้วแตกไปหาใหม่ซื้อมา หมาตามเกียน หย่งปั่นซึกถูกเห เนียยังกะหนึ่งหัวเกียน อยู่กินกันหม่อเข้ายังไม่ทันดำ อ้มเอ้อเรือ พ้อปั่นเลอเทินหม่อ อ้มลูกผูกอยู่ จากตัวอย่างสำนวนข้างต้นปรากฏการนำถ้อยคำอุปลักษณะคนมาเปรียบเทียบกับสิ่งของโดยมนทัศน์นี้สื่อความหมายให้เห็นว่า ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เครื่องครัว อุปกรณ์ทำมาหากิน พาหนะในการเดินทาง สิ่งไม่ดี สิ่งไม่เป็นมงคล เครื่องดนตรี และเครื่องใช้สำหรับภิกษุ เป็นอุปลักษณะสิ่งของ

วงความหมายต้นทาง

[อาหาร]

หอย
หนัง เนื้อ เข้า แกง
น้าม ปลา
เหล้า
เข้าหลาม
พริก ปร้า

วงความหมายปลายทาง

[คน]

กินอยู่อย่างประหยัด
อาหารการกินอุดมสมบูรณ์
คนสำมะเลเทเมา
การทำงานที่ยุ่งยาก หลายขั้นตอน
เข้ากลุ่มกันไม่ได้ เข้าสังคมไม่ได้

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณะเชิงมนทัศน์ [คนคืออาหาร]** เป็นอุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาพาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งของในด้านต่าง ๆ มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “อาหาร” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น การกินอยู่อย่างประหยัด อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ คนสำมะเลเทเมา การทำงานที่ยุ่งยาก หลายขั้นตอน เข้ากลุ่มกันไม่ได้ เข้าสังคมไม่ได้ พบถ้อยคำอุปลักษณะจำนวน 11 ถ้อยคำ ในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ ก็นหอยเข้ายังกินหนังเข้าหมัด เข่าน้ามเข้าปลา เขาร้อนแกงร้อน เข้าเรียงเม็ด ได้กินเนื้อต่อนหนาได้กินปลาต่อนใหญ่ ตักน้ามตำเข้า น้ามจิกินอย่าเอาตึนลงคน ไปกินปลามากินเข้า ผมไม้ดีดวัดไม้เข้าเหล้าไม่ขาดบาตรไม้ใส่ พวกเผาเข้าหลามมิสุก มีน้ามไม่รู้จักกินมีหม่อดินไม่รู้จักใช้ ไม่เข้าพริกเข้าปร้า รุนวายชายเข้าหลาม อัดเข้าให้เข้าเมือง จากตัวอย่างสำนวนข้างต้นปรากฏการนำถ้อยคำอุปลักษณะคนมาเปรียบเทียบกับอาหารโดยมนทัศน์นี้สื่อ

ความหมายให้เห็นว่า การกินอยู่อย่างประหยัด อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ คนสำมะเลเทเมา การทำงานที่ยุ่งยาก หลายขั้นตอน เข้ากลุ่มกันไม่ได้ เข้าสังคมไม่ได้ เป็นอุปลักษณะอาหาร

วงความหมายต้นทาง [ธรรมชาติ]		วงความหมายปลายทาง [คน]
ไฟ	→	การรักษาด้วยธรรมชาติ
พิน	→	ความยากลำบาก
ไม่ ชี้อุต ตะกั่ว	→	โลเล กล้า ๆ กลัว ๆ ตัดสินใจไม่ได้ ไม่มีความสามารถ/ ไม่มีสติปัญญา ซี้เกียจ ซ้ำ ไม่ทันการ
หิน	→	ใจคอหนักแน่น
น้ามขุน น้ามภูเขาน น้ามถ่มร	→	โกรธ ภัยอันตรายร้ายแรง อยู่ไม่เป็นสุข ไม่เป็นที่เป็นที่ทาง
น้ามใส	→	พอใจ
น้ามแอ่งน้อย	→	ติดเหล้า สุรา

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณะเชิงมนทัศน์ [คนคือธรรมชาติ]** เป็นอุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งของในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับธรรมชาติมาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “ธรรมชาติ” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น การรักษาด้วยธรรมชาติ ความยากลำบาก โลเล กล้า ๆ กลัว ๆ ตัดสินใจไม่ได้ ไม่มีความสามารถ ไม่มีสติปัญญา ซี้เกียจ ซ้ำ ไม่ทันการ ใจคอหนักแน่น โกรธ ภัยอันตรายร้ายแรง อยู่ไม่เป็นสุข ไม่เป็นที่เป็นที่ทาง พอใจ และติดเหล้า สุรา พบถ้อยคำอุปลักษณะจำนวน 11 ถ้อยคำ ในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ กินน้ามร้อนนอนไฟ เก็บผักหักพิน ชี้อุต ตูตตะกั่ว ทำเหมือนเอาไม่ไหว น้ามขุนอยู่ในน้ามใสอยู่นอก น้ามภูเขานถ่มรเย่าถ่มรเรือน น้ามแอ่งน้อยถ่มรไรถ่มรนา พอปั่นเต้าหนีไฟ หรรระหร่ายร้ายปั่นน้ามถ่มร ให่เย่นอย่างฟักให้หนก้อย่างหิน จากตัวอย่างสำนวนข้างต้นปรากฏการนำถ้อยคำอุปลักษณะคนมาเปรียบเทียบกับธรรมชาติโดยมนทัศน์นี้สื่อความหมายให้เห็นว่า แหล่งธรรมชาติ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเป็นอุปลักษณะธรรมชาติ

วงความหมายต้นทาง [สิ่งเหนือธรรมชาติ]		วงความหมายปลายทาง [คน]
เคาะ เสก	→	ลงมือทำงานเกิดผล
บุญ	→	ผู้มีวาสนา
ผี ยักษ์	→	ความกลัว ดुर้าย อันตราย ไม่มีตัวตน

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณะเชิงมนทัศน์ [คนคือสิ่งเหนือธรรมชาติ]** เป็นอุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งของในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติมาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “สิ่งเหนือธรรมชาติ” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมาย

ปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น ลงมือทำงานเกิดผล ผู้มีวาสนา ความกลัว ทุรกาย อันตราย ไม่มีตัวตน พบ ถ้อยคำอุปลักษณ์จำนวน 5 ถ้อยคำ ในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ ได้ แก่ ได้ ต้องเคาะต้องเสก บัญถึงถึงกัน บุญหลายสายยาว ผีกะพุงใต้ ผีแจกนาให้ทำ ผีตักป่าช้า ผีไม่เข้ามาไม่เหยียบ วาดยักษ์คือจริง จากตัวอย่างตัวอย่างข้างต้นปรากฏการนำถ้อยคำอุปลักษณ์คนมาเปรียบเทียบกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยมีโน้ตสนี้สื่อความหมายให้เห็นว่า ไสยศาสตร์ บุญ บาป ผี ยักษ์ หรือวิญญาณ เป็นอุปลักษณ์สิ่งเหนือธรรมชาติ

วงความหมายต้นทาง

[สถานที่]

นา ไร่

เรือน

ป่าช้า

วัด

เขื่อน เมือง

วงความหมายปลายทาง

[คน]

กิจการ ธุรกิจ

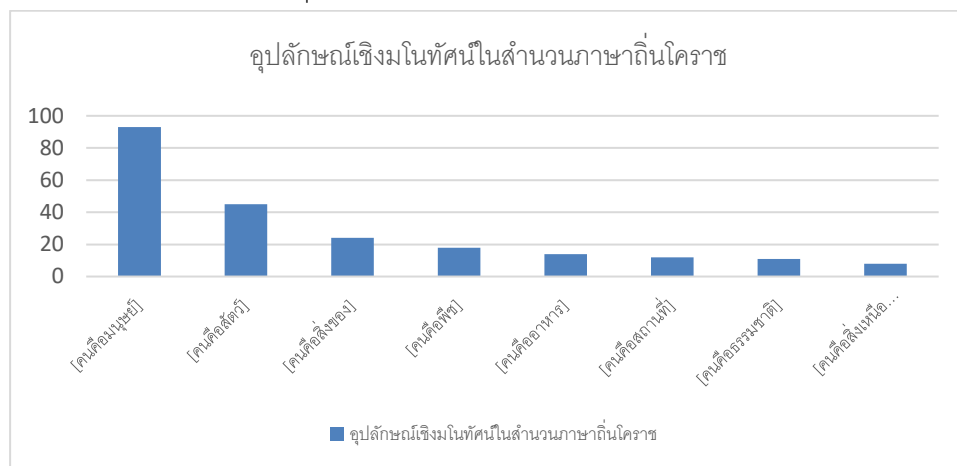
ที่อยู่อาศัย ให้ความปลอดภัย

ภาวะจำยอม / อยู่ในภาวะเปียบ

มีคุณธรรม จริยธรรม

ป้องกัน ความปลอดภัย

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ [คนคือสถานที่]** เป็นอุปลักษณ์ที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งของในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสถานที่มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “สถานที่” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น กิจการ ธุรกิจ ที่อยู่อาศัย ให้ความปลอดภัย ภาวะจำยอม อยู่ในภาวะเปียบ มีคุณธรรม จริยธรรม ป้องกัน ปลอดภัย พบถ้อยคำอุปลักษณ์จำนวน 7 ถ้อยคำ ในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ ค่าเช่าเผาณา ตักเร้าตักเรือน ผมนัดตัดวัดไม่เข้าเหล่า ไม่ขาดบาตรไม้ใส่ ผีแจกนาให้ทำ ผีตักป่าช้า มีเรือนใหญ่ทักกะได้สูง เม็ดกล้วยกล้วยนา วัดไม่มีเขื่อนเหมือนเรือนไม่มีฝา สืบมูมิไรไม่เท่ามูมิไรสืบทอดไม่เท่าลูกเขย ให้อยู่เรือนอย่างก้อนเสาให้เฝ้าเรือนอย่างแมวลาย อัดเข้าให้เข้าเมือง อีสามเรือนคำ จากตัวอย่างสำนวนข้างต้นปรากฏการนำถ้อยคำอุปลักษณ์คนมาเปรียบเทียบกับสถานที่โดยมีโน้ตสนี้สื่อความหมายให้เห็นว่า เมือง ที่อยู่อาศัย วัด ป่าช้า ที่ไร่นา เขื่อน เป็นอุปลักษณ์สถานที่

แผนภาพที่ 1 การวิเคราะห์อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช

การวิเคราะห์อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช พบสำนวนที่เปรียบคนเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ จำนวน 8 มโนทัศน์มากที่สุดและรองลงมา ได้แก่ [คนคือมนุษย์] 93 สำนวน [คนคือสัตว์] 45 สำนวน [คนคือสิ่งของ] 24 สำนวน [คนคือพืช] 18 สำนวน [คนคืออาหาร] 14 สำนวน [คนคือสถานที่] 12 สำนวน [คนคือธรรมชาติ] 11 สำนวน และ [คนคือสิ่งเหนือธรรมชาติ] 8 สำนวน

อภิปรายผลการวิจัย

(Lakoff, 1987 : 149) กล่าวว่าความคิดเป็นตัวกำกับการใช้ภาษาของคนในสังคม โดยกล่าวถึง

อุปลักษณ์ว่าเกิดจากการนำเอาประสบการณ์ที่มีอยู่หรือสิ่งที่คุ้นเคยมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่ ๆ หรือสิ่งที่ยังไม่คุ้นเคย ดังนั้นการใช้อุปลักษณ์ของคนสามารถสะท้อนให้เห็นระบบความคิดของคนได้ จากการศึกษาอุปลักษณ์

เชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช พบว่าในสำนวนภาษาถิ่นโคราชสามารถจำแนกประเภทอุปลักษณ์ได้ 2 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณ์สิ่งมีชีวิต และอุปลักษณ์สิ่งไม่มีชีวิต ผู้วิจัยพบว่าอุปลักษณ์ที่นำมาใช้กล่าวถึงคนมีความเกี่ยวข้องกับคนโดยตรง กล่าวคือเป็นสิ่งที่คนต้องพบเจอในชีวิตประจำวัน หรือมีความสำคัญต่อคน เช่น มนุษย์ สัตว์ พืช สิ่งของ อาหารธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ และสถานที่ สังเกตได้จากภาษาที่นำมาใช้ในการเปรียบเทียบในสำนวนภาษาถิ่นโคราช เช่น สำนวนที่ว่า “ก๊ัดพันขุมตุต” หมายถึง ออกแรงสุดกำลังบากบั่นหมั่นเพียร สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษามองว่า กิริยาอาการของคน เช่น คำว่า “ก๊ัดพัน” เปรียบได้กับการออกแรงอย่างสุดกำลัง ผู้วิจัยพบประเด็นที่สามารถอภิปรายผล ดังนี้ 1. อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ [คนเป็นสิ่งมีชีวิต] ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของคนเกี่ยวกับ มนุษย์ กิริยาอาการ คำนาม คำสรรพนามที่ใช้เรียกแทน มนุษย์ อวัยวะ การเกิด การตาย อาชีพ บรรดาศักดิ์ ลักษณะทางกายภาพ และลักษณะด้านอื่น ๆ ของมนุษย์ เช่น ผัวหาบเมียคอน การใช้คำว่า ผัว เมีย ซึ่งเป็นคำนามที่ใช้เรียกมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (มิรินดา บุรรุ่งโรจน์, 2548) ได้ศึกษาอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิงในบทเพลงลูกทุ่งไทย พบว่ามนทัศน์ผู้หญิงเป็นมนุษย์ สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษามองผู้หญิงเป็นสิ่งมีชีวิต ผู้หญิงเป็นสิ่งไม่มีชีวิต ผู้หญิงเป็นธรรมชาติ และผู้หญิงเป็นการเดินทาง มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช ของผู้วิจัยที่สามารถจำแนกประเภทของสำนวนภาษาถิ่นโคราช เป็นสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต เช่นเดียวกัน

อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ [คนเป็นสัตว์] ที่พบในงานวิจัย แสดงให้เห็นว่า ผู้ใช้ภาษาจากสำนวนภาษาถิ่นโคราช มองเห็นลักษณะเด่นของสัตว์แต่ละประเภทมาเปรียบกับคน เช่น เียบจ้อยปานหอยทำบุญ หมายถึง อาการเียบสัจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (จินดารัตน์ บุญพันธ์, 2547) ได้ศึกษาความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนไทย พบว่าความหมายของสัตว์ที่นำมาเปรียบเทียบกับคน เป็นผลมาจากการนำลักษณะทางกายภาพของสัตว์ ลักษณะนิสัย รวมถึงสภาพความเป็นอยู่มาเปรียบกับคน นิสัยของคนในด้านต่าง ๆ เช่น การนำแมวกับหนูมาเปรียบกับคนที่ไม่ยอมกัน สะท้อนให้เห็นว่าแมวเป็นสัตว์เลี้ยงที่มีความใกล้ชิดกับคน ซึ่งสอดคล้องกับสำนวนภาษาถิ่นโคราชที่ว่า “ก๊ัดกันยักกะหมา” โดยการนำคำว่า หมา มาเปรียบกับคนที่มีลักษณะนิสัย กินมูมมาม ตะกละตะกลาม สกปรก ไม่เป็นระเบียบ นอกจากนี้อุปลักษณ์สัตว์ยังสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องความเชื่อของคนในสังคมไทย เช่น จิ้งจิกตักแก้กั๊ก มิงก็ฟังก่อน ซึ่งเป็นความเชื่อของคนในสมัยโบราณว่าจะทำอะไรให้คิดให้รอบคอบก่อน ให้ออกก่อนอย่าเพิ่งใจร้อนด่วนทำ

อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ [คนเป็นอาหาร] ที่พบในงานวิจัย แสดงให้เห็นว่า ผู้ใช้ภาษาจากสำนวนภาษาถิ่นโคราชมองว่าคนเป็นอาหาร เช่น เข่าร้อนแกงร้อน หมายถึง ทำการใดเมื่อเวลาจนตัวต้องทำอย่างรีบร้อน เหมือนกับข้าวแกงที่เป็นอาหารทำเสร็จใหม่ ๆ ร้อน ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (หทัยวรรณ มณีนธ์, 2555) ได้ศึกษาอุปลักษณ์ที่เกี่ยวกับผู้ชายและผู้หญิงในเพลงลูกทุ่งอีสาน พบว่า รูปคำอุปลักษณ์เกี่ยวกับผู้ชายและผู้หญิงมี “อาหาร” เป็นรูปคำอุปลักษณ์ที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนอีสาน และแสดงถึงมนทัศน์ของคนอีสานต่ออาหารด้วย

อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ [คนเป็นธรรมชาติ] ที่พบในงานวิจัย แสดงให้เห็นว่า ผู้ใช้ภาษาจากสำนวนภาษาถิ่นโคราชมองว่าคนเป็นธรรมชาติ เช่น สภาพอากาศ ดิน น้ำ ลม ไฟ กลิ่น หรือสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตัวอย่างสำนวน เช่น ใฝ่เย็นอย่างฟัก ใฝ่หน้อย่างหิน หมายถึง ใฝ่เป็นคนใจคอหนักแน่นเหมือนกับหินที่มีน้ำหนักเยอะ มักใช้ในคำให้พร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (กิตติมา พุ่มซ้อน, 2554) ได้ศึกษาอุปลักษณ์ “น้ำ” ในสำนวนไทย โดยศึกษาที่มาและความหมายของสำนวนไทยที่มีคำว่า “น้ำ” พบว่า สำนวนไทยที่มีคำว่า “น้ำ” มีที่มาของสำนวน 11 แบบ พบว่า เกิดจากธรรมชาติมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ เกิดจากการกระทำ เกิดจากสัตว์ เกิดจากอวัยวะ ต่าง ๆ ของร่างกาย เกิดจากอาหาร เครื่องใช้ เกิดจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เกิดจากอุบัติเหตุ เกิดจากนิทาน วรรณคดี เกิดจากศาสนา เกิดจากแบบแผน ความเชื่อ ประเพณี และเกิดจากการแข่งขันตามลำดับ

การศึกษาอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราชนับว่าเป็นงานวิจัยที่ช่วยให้สำนวนภาษาถิ่นโคราชมีความน่าสนใจที่จะศึกษามากขึ้น เพราะไม่เพียงแต่ความสนใจด้านการใช้รูปภาษา การใช้เสียงวรรณยุกต์ที่มีความโดดเด่นในภาษาถิ่นแล้วยังมีคุณค่าด้านการใช้ถ้อยคำสำนวนในการเปรียบเทียบเพื่อให้สำนวนมีความหมายลึกซึ้งกินใจ ทั้งที่มาของคำและความหมายล้วนแล้วทำให้มองเห็นว่าผู้ใช้ภาษาเห็นความสำคัญของคนในการใช้รูปภาษาถ่ายทอดออกมาเป็นสำนวนภาษาถิ่นโคราชจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

สำนวนภาษาถิ่นโคราชหรือการใช้ภาษาถิ่นโคราชในแต่ละพื้นที่ที่มีการออกเสียงวรรณยุกต์ที่ต่างกันบางคำ ก่อนการวิเคราะห์ผู้วิจัยจึงได้สร้างเครื่องมือและให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องของสำนวนภาษาถิ่นโคราช

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาการจำแนกประเภทอุปลักษณะในสำนวนภาษาถิ่นโคราช และวิเคราะห์อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช หากมีผู้สนใจศึกษาต่อในครั้งต่อไป ควรศึกษาต่อด้านอื่น ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงของสำนวน เป็นต้น

2.2 ควรศึกษาอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นในถิ่นต่าง ๆ ที่ยังมีการใช้ภาษาถิ่นในปัจจุบัน รวมถึงการศึกษาเปรียบเทียบอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราชกับภาษาถิ่นอื่น ๆ ในประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

- กิตติมา พุ่มซ้อน. (2554). การศึกษาอุปลักษณ์ “น้ำ” ในสำนวนไทย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญช่วย ปิยวิทย์. (2536). **วรรณกรรมท้องถิ่น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครราชสีมา: ฝ่ายวิชาการและแผนงาน โรงเรียนสุรนารีวิทยา.
- จินดารัตน์ บุญพันธ์. (2547). **ความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนไทย**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นฤมล ปิยวิทย์. (2546). **คำศัพท์ภาษาโคราช**. นครราชสีมา: สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา.
- _____. (2552). **คำศัพท์ภาษาโคราช**. กรุงเทพฯ: ประชาคมท้องถิ่น.
- นันทนา วงษ์ไทย. (2552). **อุปลักษณ์ประสาธน์สัมผัสในภาษาไทย : การศึกษาตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มรินดา บุรรุ่งโรจน์. (2548). **อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิงในบทเพลงลูกทุ่งไทย**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สง่า กาญจนาคพันธ์. (2538). **พจนานุกรมสำนวนไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น). กรุงเทพฯ: ดวงกลมสมัย.
- _____. (2543). **พจนานุกรมสำนวนไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 5. สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น). กรุงเทพฯ: ดวงกลมสมัย.
- สมทรง บุรุษพัฒน์, สุจิตลักษณ์ ดีผดุง และโสภณา ศรีจำปา. (2540). **สถานภาพงานวิจัยภาษาศาสตร์ในประเทศไทย** (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- หทัยวรรณ มณีวงศ์. (2555). **อุปลักษณ์ที่เกี่ยวกับผู้ชายและผู้หญิงในเพลงลูกทุ่งอีสาน**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: Chicago University Press.
- _____. (1987). The metaphorical logic of rape. *Metaphor & Symbolic Activity*, 2(1), pp. 73–79.